

Neznáma príležitostná tlač Michala Godru z r. 1841

OLGA VANEKOVÁ, Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava

VANEKOVÁ, O.: Unknown occasional Print by Michal Godra from 1841
SLOVENSKÁ LITERATÚRA 63, No. 6, p. 422 – 434.

The article deals with unknown occasional print by Michal Godra (1801 – 1874) *Carmen pastorium*, which was published in year 1841 in Novi Sad, when M. Godra was working as the headmaster of the Slovak-German gymnasium in Novi Vrbas, Bácska, Vojvodina. The print consists of two autonomous poems, eclogues, which were written by the author on the occasion of appointing nobleman Anton Knézy as the Vice-ispán of Bácska County. The paper focuses on the first of the eclogues titled *Beata Bacska. Ecloga I. (Blessed Bácska, eclogue I.)*, which is composed of 97 lines written in hexameter. Since the text of the poem is not well-known in professional circles, the article includes a transcription of the Latin text and a prosaic translation into Slovak. The interpretation of the themes and motifs leads to the conclusion that M. Godra's poem *Beata Bacska* has the genre characteristics of the eclogue: a poetic message, arranged in the form of shepherds' utterances, Bácska is glorified as the idyllic land of shepherds and farmers, some mythological motifs and historical digressions appear and complement the image of the glorified land. In line with the condition of the 'occasional nature' of the poem, Godra updates the image of the land using an unusually high number of particular names of the geographical localities in Bácska as well as the period references. The occasional print by M. Godra is a proof of using the Latin language in literary production as late as the 1840s, at least in occasional poetry.

Key words: Latin-language occasional poetry, the 19th century, Michal Godra, eclogue, Bácska

Výskum slovensko-srbských medziliterárnych vzťahov a medzikultúrnych súvislostí sa okrem iných tém zameriava na poznanie osobností slovenskej histórie, ktorých činnosť sa na dlhšiu alebo kratšiu dobu spájala s oblasťou Vojvodiny v Srbsku. Jednou z takýchto postáv je i Michal Godra (1801 – 1874), ktorý bol v r. 1828 – 1831 vychovateľom v rodine Tošu Stratimiroviča v Kulpíne a od r. 1836 do r. 1868 riaditeľom slovensko-nemeckého gymnázia v Novom Vrbase.

Michal Godra¹ sa narodil 24. 1. 1801 v Bohuniciach, dnes súčasť Pukanca, v rodine evanjelického farára Michala Godru, ktorý bol členom Učenej spoločnosti banského okolia. Základné školy navštevoval Michal Godra v Bohuniciach a Banskej Štiavnici, v rokoch 1817 – 1818 študoval v Modre a Šoprone, v rokoch 1821 – 1822 na evanjelickom lýceu v Brati-

¹ Bio- a bibliografické údaje o Michalovi Godrovi čerpáme z publikácii *Slovník slovenských spisovateľov*. Ed. Valér Mikula. Bratislava : Kalligram – Ústav slovenskej literatúry, 2005, s. 171 – 172; *Slovenský biografický slovník. II. zv. E – J*. Martin : Matica slovenská, 1987, s. 196 – 197.

slave a v rokoch 1825 – 1827 študoval teológiu vo Viedni. Počas pôsobenia v Kulpíne vo Vojvodine v rokoch 1828 – 1831 nadviazal kontakty s Pavlom Jozefom Šafárikom a spolu s ním a Jurajom Rohoňom založil v Hložanoch (osvietensko-klasicistickú) učeníu spoločnosť *Societas slavica*. V rokoch 1832 – 1834 pracoval ako vychovávateľ u grófa Steinleina-Saalensteina v Pešti. Michal Godra úzko spolupracoval s Jánom Kollárom. Podieľal sa na činnosti Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej, bol spoluredaktorom almanachu *Zora* (1835, 1836). Od roku 1836 sa stal riaditeľom nižšieho evanjelického slovensko-nemeckého gymnázia v Novom Vrbase v Báčke vo Vojvodine na Dolnej zemi, v revolučných rokoch sa zdržiaval v Belehrade, kde bol redaktorom nemeckých novín *Der Serbe*. Od roku 1868 bol penzionovaný, žil v Báčskom Petrovci, kde 1. 3. 1874 zomrel.

Literárnohistorické syntézy dejín slovenskej literatúry a slovníkové práce venované slovenskej literatúre zaznamenávajú Godrove latinské i slovenské oslavné verše venované D. Kankovi, S. Žigmondymu, D. Stanislaidesovi a J. Kollárovi, historizujúcu baladu Vešelíni na Muráni uverejnenú v almanachu *Zora* (1835) a jeho satirické básne a epigramy. V hodnotení jeho literárnej činnosti zhodne konštatujú jej periférnosť z hľadiska hlavných vývinových tendencií.²

Svoje básnické juvenílie napísal Michal Godra v latinčine a zachovali sa v rukopisnej zbierke *Opera poetica* (1814 – 1816).³ Godrovu záľubu v klasickej latinčine potvrdzujú aj sekundárnou literatúrou zaznamenané tri autorove latinské príležitostné básne z dvadsiatych rokov 19. storočia⁴ venované pedagógom zo vzdelávacích inštitúcií, kde M. Godra študoval:

1. Ode, qua viro clarissimo ac doctissimo Danieli Kanka... dum diem 3. Januarii nomini suo sacram secundis recoleret auspiciis, universi classis primae... cives grati animi indicia dederunt, ore Michaelis Godra, sumptibus... Francisci Torkos. Joannis Kiss. Alexandri Völtel... Posonii, typis Simonis Petri Weber et filii. – Óda venovaná Danielovi Kankovi (1819).

2. Ode viro clarissimo ac doctissimo Samueli Zsigmondy,... Onomasticum suum anni 1821, 26. Augusti diem celebranti, cunctorum gratorum auditorum nomine dicata. Posonii, typis Simonis Petri Weber et filii. – Óda venovaná Samuelovi Žigmondymu (1821).

3. Vota, Clarissimo ac Doctissimo Domino Danieli Stanislaides,... die 3. Jan. 1822. Nominis solennia recolenti, gratis S. S. Theologiae Studiosis, pia mente effusa. Posonii, Typis Simonis Petri Weber, et Filii. – Pranie pre Daniela Stanislaidesa (1822).

² SEDLÁK, Imrich a kolektív: *Dejiny slovenskej literatúry I*. Martin – Bratislava : Matica slovenská – Literárne informačné centrum, 2009, s. 330; *Dejiny slovenskej literatúry II*. Literatúra národného obrodene. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1960, s. 138 – 139; *Slovník slovenských spisovateľov*. Ed. Valér Mikula. Bratislava : Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2005, s. 172 (celé heslo je na s. 171 – 172, autor hesla Ľk = Ľubomír Kováčik).

³ Zbierka je súčasťou rozsiahleho osobného fondu Michala Godru uloženého v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine pod signatúrou M 21.

⁴ RIZNER, Vladimír Ľudovít: *Bibliografia písomníctva slovenského od najstarších čias do konca r. 1900 II. G – K*. Turčiansky sv. Martin : Matica slovenská, 1931, s. 31 – 32, heslo GODRA MICHAL; SAKTO-ROVÁ, Helena: Bibliografia Michala Godru. In: *Biografické štúdie 14*. Martin : Matica slovenská, 1987, s. 153 – 171. Oba bibliografické súpisy zaznamenávajú len uvedené tri latinské príležitostné tlače Michala Godru.

Vo fondoch Lyceálnej knižnice v Bratislave sa nachádza doteraz v nijakom bibliografickom súpise prác Michala Godru nezaznamenaná latinská príležitostná tlač z roku 1822. Ide o latinskú gratulačnú báseň vydanú pri príležitosti menín profesora evanjelického lýcea v Bratislave Jána Grosa s dobovo príznačným dlhým názvom: Ara Pietatis, Viro Clarissimo ac Doctissimo Joanni Grosz, In Illustri Lyceo A. C. (Augustanae Confessionis) Posoniensi, Philosophicarum et Philologicarum Scientiarum Professori Meritissimo, dum diem 24 Junii, Nomini suo Sacram, incolis recoleret, per ovantem Studiosam juventutem erecta, anno quo TVRCIA PROH! CARO GRAECORVM SANGVINE SVDAT. Posonni, Typis Simonis Petri Weber, et Filii.

Z chronogramu v podnázve vyplýva, že báseň bola vydaná v roku 1822.⁵

Obdobie konca 18. a prvej polovice 19. storočia je v dejinách slovenskej literatúry tradične označované ako obdobie klasicizmu. Miloslav Vojtech vymedzuje slovenskú klasicistickú literatúru rokmi 1780 – 1840. Za jeden z jej prameňov (spolu s oživením odkazu antiky a vplyvom európskeho klasicizmu) považuje domácu tradíciu latinského humanistického básnictva, prejavujúcu sa predovšetkým analógiou „v žánrovej oblasti – slovenský raný klasicizmus a obdobie renesančného humanizmu spája dominujúci príležitostný charakter poézie“.⁶ Príležitostnú poéziu tohto obdobia označuje ako dedičstvo humanizmu už Albert Pražák: „Po humanizmu zdédila slovenská poesie veľkou a bohatou tradíci časové poesie. Její tematika byla zaměřena na významné okamžiky lidského života, na projevy k narozeninám, k nástupům v úřady, k svatbám, úmrtím, hlavně u vrchností, ale sestupně i u obyčejnějších lidí; ba stalo se časem zvykem oslavovat kdekoho, takže tato poesie zobecněla.“⁷ Podľa Miloslava Vojtecha je diferenciačným znakom medzi humanistickou a ranoklasicistickou príležitostnou (zväčša dedikačného a panegyrického charakteru) poéziou otázka literárneho jazyka: zatiaľ čo príležitostná poézia obdobia renesančného humanizmu využívala takmer výsostne latinčinu, „ranoklasicistická príležitostná poézia sa vyznačuje postupným prechodom od latinskej básnickej produkcie k symbióze latinských a slovenských (resp. českých) básnických textov až k textom písaným výhradne v domácom literárnom jazyku, teda v bernolákovskej slovenčine alebo češtine“.⁸ V dvadsiatych a tridsiatych rokoch 19. storočia, keď vrcholí slovenský básnický klasicizmus, sa podľa M. Vojtecha s príležitostnými gratulačnými a oslavnými básňami môžeme stretnúť „v menšej miere a už iba v slovenskej jazykovej podobe“.⁹ V súvislosti s tvorbou Michala Godru možno toto tvrdenie trochu korigovať, keďže jeho latinské tlače vyšli aj v roku 1821 a 1822, takže v dvadsiatych rokoch 19. storočia latinskú básnic-

⁵ Gratulačná báseň vytlačená na štyroch listoch je uložená v Lyceálnej knižnici v Bratislave ako súčasť konvolútu so signatúrou BB 431 ako práv. 8. Podrobnejšie o tejto latinskej tlači in: VANEKOVÁ, Oľga: Latinská báseň Michala Godru venovaná Jánovi Grosovi (1822) v pripravovanom zborníku *270 rokov dejín, literatúry a jazyka Slovákov vo Vojvodine*.

⁶ VOJTECH, Miloslav: Klasicizmus ako kultúrny projekt. In: *Od baroka k romantizmu. Literárne smery a tendencie v slovenskej literatúre v rokoch 1780 – 1840*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2003, s. 83.

⁷ PRAŽÁK, Albert: K problematice slovenské příležitostné poesie druhé poloviny osmnáctého a první poloviny devatenáctého století. In: *Universitas Carolina. Philologica 2*. Praha : Karlova univerzita, 1956, s. 175 – 199.

⁸ Vojtech, c. d., s. 84.

⁹ Tamže, s. 85.

kú príležitostnú tvorbu možno doložiť, a ako ukážeme nižšie, Michal Godra vydal tlačou latinské príležitostné básne ešte aj v roku 1841.

V roku 1836 sa Michal Godra stal profesorom a zároveň riaditeľom na nižšom evanjelickom gymnáziu v Novom Vrbase v Báčke vo Vojvodine. V dolnozemskom prostredí sa naďalej aj „popri náročných pedagogických povinnostiach a účasti na spoločenskom živote (...) systematicky venoval štúdiu a vlastnej literárnej činnosti“.¹⁰ Dokladom prepomenia účasti na dolnozemskom spoločenskom živote a vlastnej literárnej činnosti môže byť aj príležitostná latinská tlač z roku 1841 s názvom *Carmen Pastorium*, ktorú Michal Godra napísal pri príležitosti menovania Antona Knézyho¹¹ do funkcie podžupana Báčskej stolice. Albert Pražák špecifikuje žánre príležitostnej poézie a ako zvláštnu skupinu vymedzuje básne písané pri príležitosti nástupu do úradu (inaugurácie, inštalácie): „V toku života zámok, tvrz, kaštel, zemanských kurií (...) far a škola byl slavnostním, oslavovaným okamžikem vstup nositele úradu v úrad. K tomu byly skládány oslavné básně, hymny a ódy, slavnostně tištěné, i graficky slavnostně upravované.“¹² Bibliografické zápisy prác Michala Godru ani iná sekundárna literatúra vyššie uvedenú príležitostnú latinskú tlač z roku 1841 nezaznamenávajú.¹³ Popri „objave“ doteraz neznámej Godrovej tlačou vydanéj básne z roku 1822 venovanej profesorovi Jánovi Grosovi v Lyceálnej knižnici v Bratislave ide o ďalšiu doteraz neznámu latinskú príležitostnú tlač Michala Godru.¹⁴ Osemstranová tlač *Carmen pastorium* vyšla v Novom Sade v tlačiarňi Pavla Jankoviča¹⁵ a tvoria ju dve samostatné básne, eklogy s titulmi Beata Bacska. Ecloga I. a Knézy S. V. Comes. Ecloga II. Predmetom ďalšej časti štúdie je prvá z eklog uverejnených v tlači *Carmen pastorium* s názvom Beata Bacska. Ecloga I. Keďže tlač nie je odbornej verejnosti známa, súčasťou štúdie je prepis latinského textu básne s doplneným označením poradia veršov, prozaický preklad latinského textu a základná charakteristika tematicko-motivickej, výrazovej a žánrovej podoby básne. Vzhľadom na skutočnosť, že ide o príležitostnú poéziu, súčasťou interpretácie je aj úsilie „odhaliť“ historické pozadie vzniku básne, adresáta i ďalšie dobové reálie „ukryté“ v texte.

¹⁰ SAKTOROVÁ, Helena: Životné osudy a národnokultúrna aktivita Michala Godru. In: *Biografické štúdie* 18. Martin : Matica slovenská, 1991, s. 43.

¹¹ Anton Knézy bol príslušníkom šľachtickej zemianskej rodiny z obce Nemes Miletić (dnes Svetozar Miletić), neďaleko mesta Sombor v západnej Báčke. V roku 1841 bol menovaný za druhého podžupana Báčskej stolice, v rokoch 1843 – 1848 zastával úrad prvého podžupana. Hlavným županom, o ktorom sa v básni hovorí vo veršoch 63 a 73, bol v tomto období (1837 – 1867) Josip Rudić. *Magyarország Vármegyéi és városai. Bács-Bodrog Vármegye II.* Budapest, 1909, s. 247, 248. Za informácie o adresátovi Godrovej príležitostnej tlače *Carmen pastorium* ďakujem profesorovi Samuelovi Čelovskému z Báčskeho Petrovca a Maríne Šimák Spevákovej z Filozofickej fakulty Univerzity v Novom Sade.

¹² Pražák, c. d., s. 184.

¹³ Jediná zmienka o tejto tlači sa nachádza na internetovej stránke Ústavu pre kultúru vojvodinských Slovákov. Tlač je tu uvedená s trochu pozmeneným názvom *Carmen pastorium* spolu s údajom o umiestnení tlače v Literárnom archíve SNK v Martine. Autorom hesla o Michalovi Godrovi je Vítazoslav Hronec. Dostupné na internete: <http://www.slovackizavod.org.rs/licnosti/5194>.

¹⁴ Tlač je súčasťou mimoriadne rozsiahlej pozostalosti Michala Godru v jeho osobnom fonde uloženom v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine pod signatúrou M 21. Meno autora sa nachádza na konci tlače po druhej ekloge v podobe Mich: Godra. Spôsob uvedenia autorstva je rovnaký, resp. podobný ako v ďalších vyššie uvedených tlačiach Michala Godru.

¹⁵ Podľa údajov na titulnom liste: Neoplantae, Typis Pauli Jancovics rel. Viduae.

CARMEN PASTORICIUM,
 Quo
 SPECTABILI ac GENEROSO DOMINO
 ANTONIO KNÉZY
 de N. M.,
 die 20 Decembris 1841
 IN INCLYTO COMITATU BACSIENSI
 MUNERE S. V. COMITIS
 AUCTO,
 MUSA NEOVERBASIENSIS
 DE NOVIS HONORIBUS
 pia mente congratulatur.

NEOPLANTAE,
 Typis Pauli Jancovics rel. Viduae.

BEATA BACSKA. ECLOGA I.

Menalcas. Bucolus.

Menalcas.

Carpite fragrantemque thymum cytisumque capellae!
 Deliciae hae vobis rarae sunt mense Decembri.
 – Astrologi fastis, agnina quos mihi pelle
 Emi, nunc pecori frigusque nivesque minantur:
 Ridet eos Phoebus, campis mitissimus; auras
 Spirat adhuc axis tepidas, hiememque putares
 Veri jus cessisse suum: tu Bucole plaude.

5

Bucolus.

Ipse ego vera modo tepidi sum veris imago:
 Arguit Astrologos falsi mea diphthera villis
 Extrorsum versis, humero revoluta sinistro.
 Pan favet, Hercle! – Gravi me sollicitudine pratum
 Angebat sicca sitiens aestate; potenti ast
 Pascua Pan nutu gregibus laetissima reddit.

10

Menalcas.

Pan Bachusque Ceresque suo quasi rura favore
 Nostra beare velint certatim. Copia flavi
 Laudat humum tritici; zea nullis laetior agris
 Succrescit, primas Bacsienis avena nec ulli

15

Cedet equis laudata. Budam, Pisonis et urbem
Vindobonamque ajunt frumento vivere nostro,
Quo naves onerant Baja, Verbás et Neoplanta. 20

Bucolus.

Vino Kula suo, Verbás dulcique palatum
Et tabaco nasum Futak atque Palanka titillant;
Nec tenuem Bajsae tulit armoracia famam
Radix, Hippodamas qua saepe medetur equili.

Menalcas.

Si fabricis opus est oleo: dabit illud abunde 25
Napus iis Alparia; restibus anglica multis
Classis eget: propriis Hodságh Apatinque rudentes
Cannabibus tantos praebebit, ut insula texto e
Funibus Europae jungi queat Anglia ponte.

Bucolus.

Jankovacz alit equos, celebratur eisque Kamendin; 30
Pinguibus urbs bobus, cui tu regina dedisti
Et libertatem propriumque Theresia nomen!
Nec majora boves peregrinis cornua campis
Ostentent, quam vel proprio quos gramine pasco.

Menalcas.

In Pálics nobis, in Danubio atque Tibisco 35
Sponte Canali et in hoc natant in retia pisces;
Pinguēs lacte greges Bacska dulcissimo inundant;
Mella fluunt favis, quibus aemula cesserit Hybla.
Me mea vestit ovis, me lina domestica; nostrae
Sericeo proprius niveos Amaryllidis artus 40
Cygneumque tegit bombyx velamine collum.
Terra beata, mihi Canaan est altera Bacska!
– Nec minus heroum forti virtute suorum
Plana licet campis, nota est super aethera Bacska.
Majores fuerant nostri, qui Romulidarum 45
Castra penes Petrovárad adorti „mar ha“ tonabant;
Ossa ubi Turcarum gelidis abscondita terrae
Visceribus monstrant Futak et celeberrima Zentha:
Gloria nostratium tumulis revirescit iisdem.

Bucolus.

Ruderibus veteris Bacs arcis proxima, nunquam 50

Abluerint Turcam, quae ibi turcica balnea stagnant:
Fortis Bacska ferum vel sola repelleret hostem.

Menalcas.

Planities foveat haec Musas, favet artibus almis,
Magnis est foecunda viris, quos docta vetabit
Musa mori: solum renovat nunc nupera summum 55
Visio mente virum. – Scis, quam Morgana venustis
Praestigiis nos Fata ambos suavissima lusit
Nuper dum natans urbs Zombor in aëre nobis
Visa est. – Magnifica grandis quid imagine terris
Praemonstrat natura. – Vir Illustrissimus ille, 60
– Fama volucris enim mox nobis visa repandit, –
Quem regno et propriae genuit sua Bacska saluti,
Auspiciis Summi Comitibus tunc munus adibat.
– O, quanto illa dies nobis celebrata triumpho!
More suo juvenes juncta sibi virgine latum 65
Formantes orbem laetas duxere choreas, –
Musicus utriculus numeros dabat; ipse securim
Captatam saliens Thyrsis jactabat in altum;
Deinde pedi prendens apicem, nixusque, relapsa
Mitra, trajecit foveas, agilisque reflexas 70
Ulmos transsiliit. Quis non laetetur? avitos
In campos proprii radiat dum gloria nati.

Bucolus.

Facundi Comitibus sapientia diva Supremi
Aurea secula solo nostro feret! – Ecce, volanti
Centauro non dissimilis, – rapturus et ipsi 75
Castori equi cursu palmam, si hippodromus idem
Cespitem designetur utrique in Rakosiensi, –
Vectus equo fugit Hippodamas huc quadrupedante.
Ipse comas lato petasus vix margine longas
Occultare potis, manicis indusium et amplis, 80
Et perisoma nigrans, corioque obducta rubenti
Lignea, dependens loris ampulla, securis
Ipsa, vibrata cito cursu, manualis amicum
Eminus en nobis jam produnt Hippodamanta.
– Hinnit equus laete, laetam fors fert novitatem. 85

Menalcas.

Ipse ego jucundas res autumno. – Mane virescens
Dum rus pello gregem; baculo suffultus acerno, haec

* Die 9. Dec. 1841.

Ad monumenta viri*, – quem pigras hincce paludes,
 Saepe senex puero narrabat avus mihi, primum
 In placidum structo tentasse canale Tibiscum 90
 Derivare, putri purgasseque pascua limo, –
 Hic memor illius, gravibus dum specto canalem
 Navibus et multa malo turgere: volatu
 Stridenti aethra super nostrum caput audio scindi.
 Suspiciens aquilas versus mea tecta volantes 95
 Cerno: casis faustum nostris hinc auguror omen,
 – Hippodamas, en, jam frenis spumantibus adstat.

Prozaický preklad básne:

Pastierska báseň, ktorou váženému a urodzenému pánovi Antonovi Knézymu
 z obce Nemeš Miletić, dňa 20. decembra 1841 povýšenému do úradu podžupana
 v slávnej Báčskej stolici, blahoželá novovrbaská múza so zbožnou mysl'ou.
 V Novom Sade tlačou Pavla Jankovića.

POŽEHNANÁ BÁČKA. EKLOGA I.

Menalcas. Bucolus.

Menalcas.

Kozičky, trhajte voňavú materinu dúšku a d'atelinu! Tieto lahôdky sú pre vás v decembri
 vzácné. Podľa kalendára astrológa, ktorý som si kúpil za baraniu kožušinu, teraz stádu
 hrozia zima a sneh: k poliam láskavý Phoebus sa mu vysmieva, z neba vanú doteraz tep-
 lé vánky, a myslel by si si, že zima odstúpila svoju moc jari: Bucolus, raduj sa.

Bucolus.

Ja sám som pravým obrazom teplej jari: astrológov usvedčuje zo lži moja vypracovaná
 koža s chlpmi obrátenými smerom von, zvinutá z ľavého ramena. Pri Herkulovi, Pan
 pomáha! Ťažké starosti mi spôsobuje lúka vyprahnutá suchým počasím; Pan však moc-
 ným pokynom vracia stádam veľmi bohaté pastviny.

Menalcas.

Pan aj Bacchus, aj Ceres akoby svojou priazňou chceli opreteký obdarovať naše polia.
 Hojnosť žltej pšenice chváli pôdu; na nijakých poliach nerastie lepšia kukurica, najvzác-
 nejší ovos z Báčky neustúpi ničomu, chvália ho kone. Hovorí sa, že Viedeň, Budín aj
 Bratislava žijú z nášho obilia, na lode ho nakladajú mestá Baja, Vrbas a Nový Sad.

Bucolus.

Kula a Vrbas štekli podnebie svojím lahodným vínom, Futak a Palanka zasa nos tabakom;
 a nie zlú povest' priniesol Bajši koreň chrenu, ktorým Hippodamas často lieči konskú stajňu.

Menalcas.

Ak dielne potrebujú olej, hojne im ho dodá repka z Alpáru; anglické loďstvo má nedostatok
 lán: Hodság (srb. Odžaci) a Apatin poskytnú toľko povrazov z vlastných konopí, že ostrov
 Anglicko by mohol byť pripojený k Európe mostom spleteným z povrazov.

* Josepho Kiss primo (cum fratre Gabriele) Canalis Francisci auctori positum hic stat monumentum.

Bucolus.

Jankovac chová kone, slávny je vďaka nim Kamendin; vypasenými bykami je preslávené mesto, ktorému si dala slobodu aj vlastné meno ty, kráľovná Terézia! A nijaké býky na cudzích poliach nemajú silnejšie rohy než tie, ktoré pasiem na mojej tráve.

Menalcas.

V Paličí, v Dunaji a tiež v Tise vďaka kanálu nám plávajú do sietí ryby; vykŕmené čriedy zalievajú najchutnejším mliekom Báčku; medy, pred ktorými ustúpila sokyňa Hybla, tečú z plástov. Mňa odieva moja ovečka, moje vlastné plátno; belostné údy a labutiu šiju našej Amaryllidy zakrýva šat z nášho hodvábu. Báčka je požehnaná zem, pre mňa druhá Kána! A rovnako je Báčka preslávená na nebesiach vďaka odvahe a udatnosti svojich hrdinov na šírych bojiskách. Boli to naši predkovia, ktorí napadli tábor Rimanov pri Petrovaradíne a pritom hlasno kričali „Mar ha“; Kde sú ukryté kosti Turkov v chladnej zemi, ukazujú Futak a slávna Senta: Sláva našich krajanov sa zelená na ich hroboch.

Bucolus.

Najbližšie okolie zrúcanín starobylej pevnosti Báč nikdy nevyhľadá stopy Turkov, pod vodou sú tu zaplavené turecké kúpele; udatná Báčka by aj sama odrazila krutého nepriateľa.

Menalcas.

Táto rovina podporuje Múzy, žičí blahodarným umeniam, je bohatá na významných mužov, ktorým učená Múza nedovolí umrieť: teraz nedávne videnie v mysli osviežuje obraz muža v najvyššom postavení. – Vieš, ako nás oboch pôvabným mámením oklamala veľmi príjemná fatamorgána. Nedávno, keď sa nám zjavilo vo vzduchu mesto Sombor, akoby plávalo. – Ako mocná príroda ukazuje svetu budúce veci veľkolepým zjavením. – Ten urodzený muž, – to nám zvestuje letiaca správa, – ktorého pre kráľovstvo a vlastný prospech zrodila drahá Báčka, z vôle hlavného župana ujal sa vtedy (*9. decembra 1841) úradu. – Ó, akým veľkým víťazoslávnym sprievodom sme oslávili onen nádherný deň! Podľa svojej obyčaje mládenci spolu s dievčatami utvárajúci široký kruh veselo tancovali – gajdy udávali melódiu; sám tancujúci Thyrsis vyhadzoval do výšky sekeru; potom chytiac pastiersku palicu, sa vzpriamril, sklízla mu stužka z hlavy, prekročil jamy a rezko preskočil ohnuté bresty. Kto by sa neradoval, keď na pláne zdedené po predkoch žiari sláva vlastného syna?

Bucolus.

Božská múdrosť výrečného hlavného župana prinesie našej rodnej zemi zlaté časy. – Hľa, cvála sem na štvornohom koni Hippodamas, nie nepodobný uháňajúcemu Kentaurovi – hodlajúci ulúpiť aj samotnému Kastorovi palmu víťazstva za preteky na koňoch, ak by pre oboch bola na rákošskom poli vyznačená trávou rovnaká dostihová dráha. Klobúk so širokým okrajom sotva dokáže zakryť dlhé vlasy, tunika so širokými rukávmi, tmavý opasok a drevené, červenou kožou potiahnuté drevené puzdro, visiace na remeni, ručná sekera, rozhoďaná rýchlym behom, hľa, toto nám už zďiaľky prezrádza priateľa Hippodama. – Kôň veselo erdží, osud prináša radostnú novotu.

Menalcas.

Ja sám myslím na radostné veci. – Ráno, keď podopierajúc sa javorovou bakoľou, vyhľadám stádo na zelenajúce sa pole k tomuto pamätníku muža (**stojí tu pamätník Jozefa

Kiša,¹⁶ ktorý spolu s bratom Gabrielom navrhol stavbu Františkovo kanála) – o ktorom mi ako chlapcovi často rozprával môj dedo, že ako prvý sa pokúsil odvodniť stojaté močiare a vybudovaným kanálom odvieť vodu do pokojnej Tisy, a vyčistil pastviny od potuchnutého blata – tu naňho spomínam, keď hľadím, ako je kanál plný veľkých lodí a prajem si mnohé veci: počujem, ako sa nad našou hlavou trhá obloha svištiacim letom. Pozerajúc sa do výšky rozoznávam orly letiace k mojim strechám: veštím z toho priaznivé znamenie pre naše domy – hľa, Hippodamas tu už stojí s uzdou pokrytou penou.

Prvá ekloga (tvorí ju 97 hexametrov, t. j. šesťstopových daktylských veršov) Michala Godru z tlaču *Carmen pastoricum* vydanej pri príležitosti menovania Antona Knézyho do úradu podžupana Báčskej stolice s názvom Požehnaná Báčka tematizuje oslavu Báčky. Básnická výpoveď je štylizovaná ako dialóg dvoch pastierov s menami Menalcas a Bucolus. Ich mená priamo odkazujú na hlavný zdroj inšpirácie písania bukolskej, pastierskej poézie – Vergília. Pastier Menalcas vystupuje vo Vergíliových eklogách č. 3 a 5, meno Bucolus je latinské pomenovanie pastiera, odvodené z gréckeho substantíva βουκόλος – pastier. Aj niektoré ďalšie postavy vystupujúce v Godrovej ekloge sú inšpirované predobrazom vo Vergíliových eklogách, Thyrsis je arkádsky pastier z eklogy č. 7 (i meno pastiera z Theokritových idýl), u Godru vo verši č. 68: „*sám Thyrsis vyhadzoval do výšky sekeru*“, Amaryllis je meno pastierky z eklog č. 2, 3, 9, u Godru vo veršoch 40 – 41: „*belostné údy a labutiú šiju našej Amaryllidy zakrýva šat z nášho hodvábu*“.

Úvodný obraz pastvín za neobyčajného, takmer letného teplého počasia, ktoré odporuje kalendárovým predpovediam pre mesiac december, navodzuje už od začiatku eklogy situáciu očakávanej mimoriadnej udalosti. Báseň pokračuje striedavým prehovorom pastierov Menalka a Bukola, ktorí oslavujú Báčku ako požehnaný pastiersko-roľnícky kraj, uvádzajúc konkrétne geografické miesta a plodiny, ktoré sa tu pestujú, ako sú pšenica, ovos, tabak, chren, resp. ďalšie poľnohospodárske činnosti ako chov dobytká, koní, rybolov, produkcia medu, vína a oleja, výroba povrazov a odevov. Poľnohospodárske produkty z Báčky sú známe aj mimo jej územia, napr. obilím zásobuje aj mestá Viedeň, Budín a Bratislavu, verše 18 – 20: „*Hovorí sa, že Viedeň, Budín aj Bratislava žijú z nášho obilia, na lode ho nakladajú mestá Baja, Vrbas a Nový Sad*“; plodiny z Báčky sú najlepšie, Godra používa pri opise často porovnanie s negáciou, verše 16, 17; 33 – 34: „*na nijakých poliach nerastie lepšia kukurica, najvzácnejší ovos z Báčky neustúpi ničomu*“, „*A nijaké býky na cudzích poliach nemajú silnejšie rohy než tie, ktoré pasiem na mojej tráve*.“ Oslava pastiersko-roľníckeho života v Báčke je ukončená zvolaním Menalka vo verši 42: „*Báčka je požehnaná zem, pre mňa druhá Kána!*“ Namiesto žánrovo primeraného označenia idyllickej krajiny ako starogréckej Arkádie, využíva Godra vo svojej ekloge biblický motív zasľúbenej, šťastnej zeme použitím pomenovania Kána Galilejská. V kompozícii eklogy pokračuje Godra po opise Báčky ako požehnanej vidieckej, roľníckej a pastierskej krajiny opäť v súlade so žánrovým vymedzením eklogy krátkym historickým exkurzom do slávnych dejín Báčky: napr. verše 47 – 49 pripomínajú historické miesta bojov miestnych obyvateľov s Turkami: „*Kde sú ukryté kosti Turkov v chladnej zemi, ukazujú Futak a slávna Sen-*

¹⁶ Ide pravdepodobne o pamätník Jozefa Kiša v meste Sombor, kde v roku 1813 J. Kiš zomrel. Viac o bratoch Kišovcoch v pozn. č. 20.

ta.¹⁷ *Sláva našich krajanov sa zelená na ich hroboch.*“ Ešte staršiu históriu Báčky tematizuje Godra vo veršoch 45 a 46: „*Boli to naši predkovia, ktorí napadli tábor Rimanov pri Petrovaradíne a pritom hlasno kričali, Mar ha '.*“ Ako sme uviedli vyššie, Godra nadviazal počas svojho pôsobenia v Kulpíne v rokoch 1828 – 1831 kontakt s Pavlom Jozefom Šafárikom. Ten vo svojom diele *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (1826) zaznamenáva rovnakú udalosť.¹⁸ Vzhľadom na spôsob básnického spracovania uvedeného motívu je možné vysloviť domnienku, že ako vecný zdroj informácie slúžilo M. Godrovi Šafárikovo spracovanie udalosti.

Od verša 53 prechádza Godra od oslavy Báčky k oslave „*onoho slávneho muža*“ (Antona Knézyho, pozn. O. V.) bez uvedenia jeho mena, to sa vôbec v prvej ekloge v celej básni neobjavuje. Ekloga získava ešte viac oslavný tón až ódického charakteru, pastieri najprv spomínajú na fatamorgánovú víziu, ktorá im predpovedala významnú udalosť, keď sa „*onen slávny muž, ktorého Bážka porodila pre kráľovstvo a vlastný prospech, (...) z vôle hlavného župana ujal svojho úradu*“ (verše 60 – 64). V poznámke pod čiarou je uvedený presný dátum tejto udalosti (9. december 1841), čo opäť zdôrazňuje príležitostnosť a účel básne. Nasleduje takmer etnograficky presný opis ľudových osláv spojených s menovaním podžupana (verše 64 – 70): mládenci a dievčatá spolu tancovali v kruhu veselé tance, gajdy udávali melódiu, pastier Thyrsis vyhadzoval do výšky sekeru a potom preskakoval ohnuté stromy. Záver eklogy tematizuje vypäté očakávanie príchodu pastiera-posla Hippodama, ktorý prináša radostnú správu o menovaní podžupana. Hippodamas je zobrazený ako uháňajúci Kentaur, ktorý môže súťažiť v pretekoch na koni s Kastorom, mytologickým hrdinom, najlepším vozatajom a krotiteľom koní. Hippodamas sa v druhej ekloge príležitostnej tlače *Carmen Pastorium* pripojí k postavám pastierov Menalka a Bukola a strieda sa s nimi v prehovoroch. Výraznú dobovú aktualizáciu eklogy M. Godru a jej veľmi konkrétne ukotvenie v prostredí Bážskej stolice predstavuje v úplnom závere básne ústami pastiera Menalka prednesená oslava architektov a staviteľov Františkovo kanála, ktorý slúžil na prepojenie tokov riek Dunaj a Tisa a odvodnenie močarísk v oblasti Báčky, bratov Jozefa a Gabriela Kišovcov.¹⁹ Verše 87 – 91 pripomínajú, že Jozef

¹⁷ Senta, mesto vo Vojvodine v Srbsku. V bitke pri Sente (Zente) v roku 1697 spojenecké vojská pod velením princa Eugena Savojského definitívne porazili osmanskú armádu a oslobodili Uhorsko. KÓNYA, Peter a kol.: *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*. Bratislava : Citadella, 2014, s. 327, 329.

¹⁸ ŠAFÁRIK, Pavol Jozef: *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Budín, 1826, s. 7. Pasáž uvádzame v slovenskom preklade podľa: *Spisy Pavla Jozefa Šafárika. Dejiny slovenského jazyka a literatúry všetkých nárečí*. Preklad z nemčiny Valéria Betáková a Rudolf Beták. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1992, s. 21: „No len čo nastal pokoj, už r. 359, keď sa cisár Konštantín bol stiahol prezimovať do Sirmia, ukázali sa nové hŕby Sarmatov, vyhnaných pred rokom na Karpatské pohoria, a keď žiadali od nich vysvetlenie, spočiatku sa síce správali mierumilovne, ale čoskoro, pri jednom rozhovore v Acimincu (dnešnom Petrovaradíne), nečakane, s vojnovým povykom: mar ha, mar ha! usmrťte ho!, vyrútili sa na cisára, lež rímske légie ich predsa len pobili.“ V poznámke pod čiarou Šafárik uvádza aj hláskovú zmenu „a“ na „o“, z čoho podľa neho vyplýva, že „vojnový pokrik (...) by bol *mor ho* a to by nabádalo pokladať kmeň, ktorý vtedy bol pánom krajiny južne od Karpát medzi Dunajom a Tisou, asi za dnešných Slovákov“ (tamže). V tejto zmenenej podobe sa bojový pokrik „Mor ho“ objavil v rovnomennej básnickej skladbe romantického básnika Sama Chalupka z roku 1864.

¹⁹ Gabriel Kiš (Kiss) – 1751, Prešov – 1800, Viedeň, vodohospodársky inžinier, študoval na vojenskej inžinierskej akadémii vo Viedni. Spolu s bratom Jozefom (1748 – 1813) vypracoval plán výstavby odvodňo-

Kiš bol muž, ktorý „ako prvý sa pokúsil odvodniť stojaté močiare a vybudovaným kanálom odviesť vodu do pokojnej Tisy, a vyčistil pastviny od potuchnutého blata“.

Konkrétne situovanie priestoru eklogy do Báčskej stolice s presne uvedenými názvami geografických lokalít a pre ne typických atribútov (plodiny, historické reminiscencie a pod.) korešponduje so zistením A. Pražáka: „Při nástupu represantů v úřad zachycovali jejich ctitelé osobnost v jejím prostředí, umísťovali ji geneologicky i v krajinném a přírodním rámci, hleděli, aby plasticky vynikla a odpovídala skutečnosti. Některé podoby provázel malý historický a kulturní poznámkař.“²⁰ V súvislosti s interpretovanou básňou M. Godru možno podotknúť, že prvá ekloga neoslavuje ešte priamo Antona Knézyho, resp. neuvádza jeho meno a nejaké ďalšie konkrétne údaje o ňom, Godrovi stačí atribút „vir illustrissimus ille“ (onen slávny muž), ale veľmi konkrétne opisuje a oslavuje Báčsku stolicu, čiže prostredie, krajinu a prírodu, kde oslavovaná osoba žije a pôsobí.²¹

Podľa *Encyklopedie literárních žánrů*²² je ekloga lyrická báseň prírodne reflexívneho alebo milostného obsahu, umiestnená do idylického priestoru pastierov, žijúcich len pre lásku a poéziu. Ekloga sa zaraďuje ku klasickým formám idylickej bukolickej poézie. Lyrický subjekt býva štylizovaný do podoby pastiera. V motivickej výstavbe pracuje ekloga s mytologickými a historickými exkurzmi a literárnymi alúziami. Autori majú vzdelanecké zázemie a dôkladnú znalosť poetiky svojich predchodcov i súčasníkov. Za reprezentatívne dielo sa považujú Vergiliove eklogy v zbierke *Bucolica* (Spevy pastierske) z r. 42 – 37 pñl. Popri eklogách mohlo ako významný zdroj inšpirácie slúžiť i ďalšie Vergiliovo básnické dielo, a to *Georgica* (Spevy roľnícke), dokončené v r. 29 pñl. V štyroch knihách napísaných v hexametri Vergilius opisuje a oslavuje pestovanie obilia a práce na poli, ošetrovanie ovocných stromov a vínnej révy, chov dobytky a včelárstvo. Všetky uvedené témy nachádzame aj v Godrovom básnickom spracovaní v ekloge Beata Bacska, samozrejme, vzhľadom na rozsah básne v primerane koncentrovanej podobe. Vergilius (vrátane jeho zbierky *Bucolica*) sa stal až do 18. storočia kanonizovaným školským autorom na výučbu dokonalej latinčiny. Zo školského vyučovania eklog vychádzajú verzologické schémy a preberajú sa súbory citátov, okrídlených slov, obrazov, epitet. Uvedené základné charakteristiky žánru eklogy možno identifikovať v prvej ekloge M. Godru z príležitostnej tlače *Carmen pastorium*. Ekloga je zložená v hexametroch, báseň je štylizovaná ako prehovor/dialóg pastierov. Opisované prostredie je vidiecka krajina pastiersko-roľníckeho typu, krásna a požehnaná, v súlade s vyššie uvedenou Pražákovou charakteristikou príležitostnej poézie je krajina v Godrovej básni zároveň veľmi konkrétne pomenovaná a špecifikovaná, presne určená, je to Báčska stolica prvej polovice 19. storočia s konkrétnymi názvami lokalít a ich základnými charakteristikami. V súlade so žánrovým znakom využitia mytologických exkurzov Godra ako poeta doctus umiestňuje do svojej eklogy mytologické postavy a motívy: bohovia Phoebus, Bacchus, Ceres, ďalej Múzy, Pan, Kentaur a Kastor. Ako poeta doctus sa Godra prejavuje aj v uplatnení

vacieho a dopravného kanála medzi Monostorszegom a Novím Vrbasom (Františkov kanál). *Slovenský biografický slovník. III. zv. K – L*. Martin : Matica slovenská, 1989, s. 84, 85.

²⁰ Pražák, c. d., s. 185 – 186.

²¹ Oslava osoby Antona Knézyho je náplňou druhej eklogy z príležitostnej tlače *Carmen pastorium*.

²² MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha : Paseka, 2004, s. 133.

historických exkurzov z dejín Báčky (boje s Turkmi a s Rimanmi). Intertextové súvislosti s dielom vzorového autora eklog Vergiliom možno identifikovať o. i. napr. v menách postáv pastierov Menalcas, Thyrsis a pastierky Amaryllis. Za intertextovú súvislosť s dielom súčasného autora možno považovať vyššie uvedené využitie motívu útoku obyvateľov Báčky na rímskych vojakov, ktoré je pravdepodobne inšpirované spracovaním tejto udalosti v diele P. J. Šafárika.

Doteraz neznáma príležitostná tlač M. Godru *Carmen pastoricum* z roku 1841 je dokladom, že ešte v štyridsiatych rokoch 19. storočia sa latinský jazyk používal v literárnej produkcii, minimálne pri tvorbe príležitostnej poézie. Tematicko-motivický rozbor prvej eklogy zároveň ukázal, že M. Godra „vložil“ do svojej básne mimoriadne veľa konkrétnych geografických názvov a údajov o dobových reáliách z prostredia Báčky, čím aktualizoval žáner eklogy.

PRAMENE

- GODRA, Michal: *Carmen pastoricum...* Nový Sad : Tlačiareň Pavla Jankovića, 1841.
Spisy Pavla Jozefa Šafárika. Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí. Preklad z nemčiny Valéria Betáková a Rudolf Beták. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1992.
ŠAFÁRIK, Pavol Jozef: *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Budín, 1826.

LITERATÚRA

- CONTE, Gian Biagio: *Dějiny římské literatury*. Praha : KLP, 2003.
KÓNYA, Peter a kol.: *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*. Bratislava : Citadella, 2014.
Magyarország Vármegyéi és városai. Bács-Bodrog Vármegye II. Budapest, 1909.
MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha : Paseka, 2004.
PRAŽÁK, Albert: K problematice slovenské příležitostné poesie druhé poloviny osmnáctého a první poloviny devatenáctého století. In: *Universitas Carolina. Philologica* 2. Praha : Karlova univerzita, 1956, s. 175 – 199.
SAKTOROVÁ, Helena: Bibliografia Michala Godru. In: *Biografické štúdie* 14. Martin : Matica slovenská, 1987, s. 153 – 171.
SAKTOROVÁ, Helena: Životné osudy a národnokultúrna aktivita Michala Godru. In: *Biografické štúdie* 18. Martin : Matica slovenská, 1991, s. 30 – 87.
Slovník slovenských spisovatel'ov. Ed. Valér Mikula. Bratislava : Kalligram – Ústav slovenskej literatúry, 2005.
Slovenský biografický slovník. II. zv. E – J. Martin : Matica slovenská, 1987.
Slovenský biografický slovník. III. zv. K – L. Martin : Matica slovenská, 1989.
VOJTECH, Miloslav: *Od baroka k romantizmu. Literárne smery a tendencie v slovenskej literatúre v rokoch 1780 – 1840*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2003.

Mgr. Oľga Vaneková, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
SR
e-mail: Olga.Vanekova@savba.sk